

Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu

Gordana Berc

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

Damir Ljubotina

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

Slavica Blažeka

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

SAŽETAK Autori se bave strukturom i životnim uvjetima suvremene obitelji u Hrvatskoj s djecom osnovnoškolske dobi, ovisno o tome prebiva li u selu, malom i srednjem ili u velikom gradu. U analizi strukture obitelji ispitali su tko čini obitelji, te dob, stupanj obrazovanja i zanimanje članova obitelji. Životni uvjeti raščlanjeni su temeljem subjektivne procjene stambenih uvjeta obitelji te dostupnosti i rada raznih služba u lokalnoj zajednici. Ispitanici su ocijenili uvjete odlaska na posao, mogućnosti opskrbe domaćinstva, brzinu obavljanja administracijskih poslova, te mogućnosti cjelodnevnog boravka djece u školi i dodatnog obrazovanja u lokalnoj zajednici. Analiza je pokazala da se seoske i gradske obitelji statistički značajno razlikuju u većini ispitanih varijabla strukture i životnih uvjeta. To se osobito vidi u prosječno većem broju članova seoskog od prosječnoga gradskog domaćinstva. U selima se zadržala obitelj tradicionalne strukture s većim brojem djece i srođnicima (bake, djedovi i drugi članovi šire obitelji) spram obitelji u malom i srednjem te u velikom gradu. Očevi i majke iz seoskih i gradskih sredina statistički se, uz to, značajno razlikuju u stupnju obrazovanja: visoko obrazovanje ima najviše ispitanika u velikim gradovima, a najmanje u selu. Iz presjeka zanimanja majki (žena) i očeva (muževa) razvidno je da se najveći postotak očeva bavi radničko-zanatskim zanimanjima, a majki administracijskim poslovima i onima u kućanstvu. Većina ispitanika, neovisno o vrsti naselja, obiteljske stambene uvjete procjenjuje komfornim. S mogućnostima opskrbe, obavljanja administracijskih poslova i dodatnog obrazovanja nezadovoljno je najviše ispitanika u selu koji smatraju da su još loše prometno povezani s trgovačkim, poslovnim, upravnim i obrazovnim središtima.

Ključne riječi: struktura obitelji, obrazovni status, imovinski status, stambeni uvjeti, obilježja lokalne zajednice.

Primljeno: 23. lipnja 2003.

Prihvaćeno: 30. srpnja 2004.

1. Uvod

Brojni se znanstvenici godinama bave definiranjem obitelji s disciplinarno različitim motrišta. Tako M. Haralambos određuje tu osnovnu jedinicu društva kao »...zajednicu osoba koje zajedno žive, udružuju sredstva i rade te stvaraju potomstvo« (Haralambos i Holborn, 2002.: 504). Obitelj je, dakle, dinamična skupina povezanih individua koje su neminovno u interakciji međusobno, ali i sa širim socijalnim okruženjem.

U praćenju promjena i razvoja pojedinog društva obitelj ima važno mjesto. Istraživače osobito zanimaju promjene uloga u obitelji i dinamika odnosa među članovima obitelji, te održanje njezinih osnovnih funkcija – seksualne, reproduktivne, ekonomske, odgojne i socijalizacijske (Golubović, 1981.: 142; Hall, 1994.: 153). Opseg i narav tih promjena ovise o stupnju ekonomske i kulturne razvijenosti društva (Malešević, 1973.: 162). Zbog djelovanja tradicionalnih vrijednosti, struktura i dinamika funkcioniranja obitelji prije se mijenjala znatno sporije nego u suvremenosti (Golubović, 1981.: 151-155). Suvremeni način života, promjene u hijerarhiji društvenih vrijednosti te u društvenom tretiranju obitelji donose velike i brze mijene u funkcioniranju obitelji, ali mijenjaju i njezinu strukturu. Sve su češći alternativni oblici obiteljskog života, kakve su jednoroditeljske i istospolne obitelji (Haralambos i Holborn, 2002.).

Promjene su zahvatile i druge elemente obiteljske strukture, poput vrste srodstva i broja članova obitelji, broja djece i zastupljenosti više naraštaja u jednoj obitelji. Danas prevladava nuklearna obitelj koju čine roditelji i njihova djeca, ali su česte i nepotpune obitelji koje nemaju djece ili jednog partnera. U razdoblju od 1981. do 1991. godine broj obitelji bez djece u Hrvatskoj povećan je 5,5 posto, dok je broj obitelji s djecom rastao samo 1,4 posto (Akrap i Živić, 2001.: 644). U zadnjem se desetljeću smanjio i prosječan broj članova obitelji od 3,2 člana u 1991. godini na 3,1 člana 2001. (Puljiz, 2003.: 23).

Međutim, još postoji proširena obitelj a čine ju bliži i dalji srodnici koji žive u istom kućanstvu s nuklearnom obitelji. Ona je malobrojnija, a najdulje se zadržala u seoskim sredinama. Promatranje zastupljenosti više generacija u obiteljima kazuje da je danas sve manje trogeneracijskih i četverogeneracijskih obitelji što utječe na dinamiku obiteljskih odnosa. Dvogeneracijske obitelji gotovo su pravilo, napose u većim gradovima, zbog razlika u načinu života sela i gradova, ali i osobitih ekonomskih i stambenih uvjeta.

Praćenje promjena obiteljske strukture omogućuje uvid u vitalnost stanovništva i intenzitet biodinamike društva (Akrap i Živić, 2001.: 644). Promjene obiteljske strukture, osobito dobi i spola njezinih članova, odražavaju se na ukupnu demografsku dinamiku. Obiteljska se struktura mijenja pod utjecajem društvenih uvjeta, što se osobito primjetno u doba političkih i ekonomskih kriza te ratnih razaranja kakva su ostavila trag i u Hrvatskoj unatrag nekoliko godina. Kretanje stanovništva prouzročeno takvim čimbenicima pridonijelo je promjenama unutarne obi-

teljske dinamike, u podjeli uloga (jačanje modela dvaju hranitelja, Čudina-Obradović i Obradović, 2001.: 808; Puljiz, 2003.: 27) i u strukturi obitelji (povećanje udjela nepotpunih obitelji, radi gubitka pojedinih članova u ratu ili zbog radnih migracija).

Neupitno je kako su ovi pokazatelji dijelom posljedica nepovoljnih ekonomskih i društveno-političkih uvjeta izazvanih zbivanjima u Domovinskom ratu, ali jače upućuju i na promjene vrijednosnih orijentacija i način doživljavanja obiteljskog života. To je osobito razvidno u populaciji mladih u kojih je sve očitiji trend produljenja mladosti – kasnijeg osamostaljivanja, stupanja u brak i preuzimanja roditeljske uloge (Ilišin, 2002.: 33-35). Ti indikatori upućuju na zastoj u stvaranju novih obitelji (Puljiz, 2003.: 24). Općenito, jačanje individualizma te poštivanje slobode izbora i prava pojedinaca u odabiru načina obiteljskog života vode umnogostručenju oblika obiteljskog života i rastu neobiteljskog sektora.

Pogoršavanje demografske slike zabilježeno je i na nacionalnoj razini. U prilog tome govore smanjena stopa nupcijaliteta i fertiliteta te povećana stopa divorcijaliteta u proteklih desetak godina u Hrvatskoj (Puljiz, 2003.: 21). Podaci o stopi plodnosti pokazuju da unatrag nekoliko godina žene u Republici Hrvatskoj tijekom svoje fertile dobi rađaju 1,6 djece, dok je za potpunu reprodukciju potrebno dvoje djece (Magdić, 1999.: 67). Zanimljive poglede na moguće uzroke neradanja djece u braku otvaraju teorije fertile motivacije. Socioekonomske teorije, model socijalizacije za fertilitet te ekološki model motivacije nastoje objasniti skup čimbenika važnih za radanje djece u obitelji ili pak za odustajanje bračnih partnera od radanja djece (Obradović i Čudina-Obradović, 2001.: 657-658).

Način funkcioniranja obitelji određuju i čimbenici socijalne sredine, i to podjednako širi društveni kontekst (ekonomski, gospodarski, politički, ideološki) te kako voća životnih uvjeta u lokalnoj zajednici. Jedan je od ciljeva ovog rada ispitati razlike u uvjetima života sadašnjih obitelji s djecom osnovnoškolske dobi u Hrvatskoj iz prebivališta različite veličine (selo / mali i srednji grad / veliki grad). Mala mjesta i veća središta razlikuju se, prije svega, po uvjetima stanovanja, mogućnostima obrazovanja te u robnoj, uslužnoj, poslovnoj i kulturnoj ponudi. Navedeni čimbenici pridonose različitosti pojedinih segmenata života obitelji u selu, gradu i velikom gradu, a istodobno pridonose jačanju depopulacije i starenja stanovništva u nerazvijenijima manjim sredinama, poglavito u ratom pogođenim krajevima.

2. Cilj istraživanja

Predmet ovoga rada čine struktura i životni uvjeti obitelji nakom Domovinskog rata.

Osnovni cilj istraživanja jest utvrditi strukturu obitelji u mjestima različite veličine te ispitati životne uvjete članova tih obitelji.

Posebni ciljevi jesu ispitati razlikuju li se obitelji iz sela, malog i srednjeg, te velikog grada u:

- a) trajanju obiteljske zajednice, životnoj dobi i stupnju školovanja članova obitelji, te
- b) svojstvima stambenog prostora u kojem žive i postojanju usluga u lokalnoj zajednici, i to javnog prijevoza, administracijskih služba i opskrbe stanovništva.

3. Metodologija istraživanja

Podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom s oba roditelja, a u ovom su radu obrađeni opći podaci o obitelji kao cjelini. Uzorak čine 874 obitelji iz mjesta različite veličine i obilježja na području Republike Hrvatske u kojima žive otac i majka s djecom osnovnoškolske dobi. Od ukupnog broja ispitanih obitelji u selu ih je živjelo 237 (27,1%), u malim i srednjim gradovima 330 (37,8%), a u velikim gradovima 307 (35,1%).¹

4. Rezultati i rasprava

4.1. Opći podaci o obiteljima

4.1.1. Zastupljenost tipova obitelji

U našem je uzorku potpunih obitelji koje čine oba roditelja i njihova djeca od kojih je jedno ili više njih osnovnoškolske dobi, najzastupljenija biološka obitelj, neovisno o veličini naselja (iznad 99%), hraniteljskih je bilo samo 0,5%, a tek jedna usvojiteljska obitelj. Budući da je, zbog zahtjeva usporedivosti odgovora bračnih partnera, analiza podataka provedena samo za obitelji s oba roditelja, izostavljene su jednoroditeljske obitelji. Međutim, u ukupnom uzorku bilo je 90,7% obitelji s oba roditelja i 9,3% jednoroditeljskih obitelji, a u poduzorku jednoroditeljskih obitelji u 81,1% slučajeva roditelj je majka, te u 18,9% otac.

Od obilježja obitelji najprije ćemo ispitati trajanje bračne zajednice te bračni status partnera.

4.1.2. Prosječno trajanje bračne zajednice

Prosječno je trajanje bračne zajednice naših ispitanika (\bar{X}) u selu 15,02 godina, u malomu i srednjem gradu 15,05, a u velikom gradu 14,39 godina (ukupan raspon od 0 do 37 godina) a razlika nije statistički značajna ($F = 1,392$; $df = 2;852$; $p >$

¹ Metodologija i uzorak opisani su u radu »Metode u projektu istraživanja *Obitelj u Hrvatskoj nakon rata*« objavljenom u ovom broju *Sociologije sela* (str. 11–22).

0,05). Prosječno se trajanje bračne zajednice (između 14,4 i 15 godina u svim mjestima, bez obzira na veličinu) moglo očekivati, jer su roditelji odabrani zbog djece – učenica i učenika osnovne škole.

4.1.3. Bračni status

Ispitivanjem bračnog statusa partnera (očeva i majka) htjeli smo doznati jesu li imali bračno iskustvo i kako određuju svoj sadašnji odnos s partnerom – brakom ili izvanbračnom vezom.

Tablica 1.
Bračni status majka – žena

Bračni status	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Prvi brak	231	98,3	314	97,8	288	97,6	833	97,9
Drugi brak	3	1,3	1	0,3	3	1,0	7	0,8
Izvanbračna zajednica	1	0,4	4	1,2	4	1,4	9	1,1
Razvedene	-	-	1	0,3	-	-	1	0,1
Nejasno	-	-	1	0,3	-	-	1	0,1
Ukupno	235	100,0	321	100,0	295	100,0	851	100,0

U tablici 1. razvidno je da je ovo prva bračna zajednica goleme većine žena u selu (98,3%) ali i u gradu (za 97,8% žena u malom i srednjem gradu te za 97,6% u velikom gradu). U drugom je braku manje od jedan posto majka (uz zanemarljivih 0,3% u malom i srednjem gradu), a u izvanbračnoj zajednici živi svaka stota majka (od 0,4% u selu do 1,4% u velikom gradu).

Tablica 2.
Bračni status očeva – muževa

Bračni status	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Prvi brak	232	99,1	314	98,1	289	98,0	835	98,4
Drugi brak	1	0,4	-	-	-	-	1	0,1
Izvanbračna zajednica	1	0,4	4	1,3	6	2,0	11	1,3
Razvedeni	-	-	1	0,3	-	-	1	0,1
Nejasno	-	-	1	0,3	-	-	1	0,1
Ukupno	234	100,0	320	100,0	295	100,0	849	100,0

I za najveći broj očeva je ovo prva bračna zajednica, osobito očeva u selu (tablica 2.). Međutim, osam je puta manje očeva nego majka u drugome braku.

Sve u svemu, zabilježen je malen postotak razvedenih očeva i majka koji su ponovno stupili u brak, što je vjerojatno posljedicom relativno malena broja rastavljenih brakova (zbog egzistencijalnih teškoća nakon rastave) i još manjeg broja rastavljenih koji se odlučuju na drugi brak (Puljiz i Bouillet, 2003.). Postotak očeva u izvanbračnoj zajednici podudara se (očekivano) s postotkom majka u selu i u gradu. Samo u velikom gradu malo veći postotak očeva nego majka odnos s partnericom svrstava u ovaj status, ali zbog malena broja izvanbračnih veza, nismo računali statističku značajnost razlike.

4.2. Struktura obitelji

Istraživanje je provedeno u četiri tipa naselja i raznim hrvatskim regijama, pa nas je zanimalo postoje li razlike u strukturi obitelji s obzirom na obilježja sredina u kojima obitelji žive – tradiciju, običaje, navike, stilove života. Odgovor na to pitanje nude podaci o strukturi obitelji u mjestima različite veličine s obzirom na broj članova uže i šire porodice.

4.3. Struktura obitelji – članovi uže obitelji

Podaci o prosječnom broju članova (tablica 3.) kazuju da seoske obitelji imaju u prosjeku pet članova uže obitelji dok obitelji u velikom gradu imaju prosječno 4,35 članova. Post-hoc analiza pokazuje da se (prema Scheffeovom testu) i statistički značajno razlikuje prosječan broj članova obitelji u selu i gradu ($p < 0,001$), te u selu i velikom gradu ($p < 0,001$), ali se ne razlikuje za dvije gradske sredine ($p > 0,05$). Udjel velikih nuklearnih obitelji u selu je veći nego u gradu, što potvrđuje očekivanja da se u manjim sredinama zadržao dio tradicionalne strukture obitelji kakva uz prisutnost obaju roditelja, razumijeva i veći broj djece.

Prosječan broj članova uže obitelji (4,56) u našem uzorku veći je od prosječnog broja članova obitelji iz popisa stanovništva 2001. kad je obitelj imala 3,1 člana (Puljiz i Bouillet, 2003.).

Tablica 3.
Prosječan broj članova uže obitelji prema veličini naselja (N = 860)

Naselje	N	\bar{X}	σ	Min.	Max.
Selo	228	5,00	1,4662	3,00	11,00
Mali i srednji grad	329	4,45	1,1201	2,00	9,00
Veliki grad	303	4,35	1,0216	2,00	12,00
Total	860	4,56	1,2186	2,00	12,00

F = 21,47 df = 2,857 p < 0,001

Tablica 4.

Broj djece u obitelji prema veličina naselja (N = 866)

Broj djece	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Jedno	33	15,9	63	19,3	55	18,0	155	17,9
Dvoje	112	48,1	190	58,1	179	58,5	481	55,5
Troje	57	24,5	53	16,2	58	19,0	168	19,4
Četvero	16	6,9	15	4,6	8	2,6	39	4,5
Petero	7	3,0	6	1,8	4	1,3	17	2,0
Šestero	3	1,3	-	-	1	0,3	4	0,5
Devetero	1	0,4	-	-	-	-	1	0,1
Desetero	-	-	-	-	1	0,3	1	0,1
Ukupno	233	100,0	327	100,0	306	100,0	866	100,0

Za strukturu obitelji naročito je važan broj djece. Tablica 4. pokazuje da najviše djece imaju gradske obitelji i to one u velikim gradovima, jer je i broj ispitanih obitelji u tim sredinama veći nego u selu. Najveći postotak svih obitelji ima dvoje djece, zatim troje djece, a tek potom dolaze obitelji s jednim djetetom. S obzirom na tendenciju smanjivanja broja djece u obitelji (Puljiz i Bouillet, 2003.) i rast broja obitelji koje imaju jedno dijete, podaci pokazuju da veći broj obitelji u našem istraživanju ima više od jednog djeteta.

Tablica 5.

Prosječan broj djece u obiteljima prema veličini naselja (N = 866)

Naselje	N	\bar{X}	σ	Min.	Max.
Selo	233	2,39	1,1019	1,00	9,00
Mali i srednji grad	327	2,12	0,8319	1,00	5,00
Veliki grad	306	2,14	0,9143	1,00	10,00
Ukupno	866	2,20	0,9462	1,00	10,00

$$F = 6,920 \text{ df} = 2,863 \text{ p} < 0,001$$

Prema našim rezultatima najveći prosječan broj djece imaju obitelji u selu (2,39), u malome i srednjem gradu on je 2,12 i u velikom gradu 2,14 djece. Prosječan broj djece u obitelji neovisno o veličini naselja je 2,20 i veći je od prosjeka prema popisu stanovništva 2001. kad je bio 1,71 dijete. Post-hoc analiza pokazala je statistički značajnu razliku između prosječnog broja djece u selu i manjem gradu ($p < 0,01$) te u selu i velikom gradu ($p < 0,01$), dok razlika maloga i srednjega te velikoga grada nije nađena.

4.4. Struktura obitelji – članovi šire obitelji

O promjenama u strukturi obitelji govore i podaci u tablici 6. o broju članova šire obitelji koji žive u zajedničkom kućanstvu s članovima nuklearne obitelji. U seoskim obiteljima živi najveći broj članova šire obitelji u jedinstvenome kućanstvu. U selu prosječno na dvije obitelji dolazi jedan član šire obitelji, dok u velikom gradu na svaku petu obitelj dolazi jedan član izvan nuklearne obitelji. Post-hoc analiza (Scheffeov test) pokazala je statistički značajnu razliku prosječnog broja članova šire obitelji u seoskim obiteljima u usporedbi s obiteljima velikoga grada ($p = 0,001$), kao i sela te maloga i srednjega grada ($p < 0,001$).

Tablica 6.

Prosječan broj članova šire obitelji u naseljima različite veličine (N = 861)

Naselje	N	\bar{x}	σ	Min.	Max.
Selo	229	0,6114	0,9469	0,00	4,00
Mali i srednji grad	329	0,3465	0,7336	0,00	5,00
Veliki grad	303	0,2079	0,6141	0,00	4,00
Ukupno	861	0,3682	0,7748	0,00	5,00

$$F = 18,621 \text{ df} = 2,858 \text{ p} < 0,001$$

Bake i djedovi najčešći su članovi šire obitelji u nuklearnim obiteljima. Razlozi su različiti, a često je posrijedi su nemogućnost njihova institucionalnog zbrinjavanja u lokalnoj zajednici i visoka razina međugeneracijske solidarnosti u obitelji. Najnoviji je trend i u nas da se tu vrstu solidarnosti potiče i u gradovima, čime se potiče i izvaninstitucionalni smještaj starih osoba.

Tablica 7.

Prisutnost djedova u obitelji prema veličini naselja (N = 868)

Djed u obitelji	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Nema djeda	183	78,5	297	90,0	286	93,8	766	88,2
Jedan	48	20,6	31	9,4	19	6,2	98	11,3
Dva	2	0,9	2	0,6	-	-	4	0,5
Ukupno	233	100,0	330	100,0	305	100,0	868	100,0

$$\chi^2 = 31,872 \text{ df} = 4 \text{ p} < 0,001$$

Tablica 8.

Prisutnost baka u obitelji prema veličini naselja (N = 868)

Baka u obitelji	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Nema bake	158	67,8	267	80,9	272	89,2	697	80,3
Jedna	71	30,5	63	19,1	33	10,8	167	19,2
Dvije	4	1,7	-	-	-	-	4	0,5
Ukupno	233	100,0	330	100,0	305	100,0	868	100,0

$$\chi^2 = 44,960 \text{ df} = 4 \text{ p} < 0,001$$

Prema podacima u tablicama 7. i 8., djedove i bake ima najviše seoskih obitelji. To upućuje da obitelji u seoskim sredinama češće uzdržavaju starije i nemoćne roditelje nego u gradovima. U gradovima manje baka i djedova živi u obiteljima svojih potomaka jer određen broj nuklearnih obitelji od početka njihova osnivanja živi odvojeno od baka i djedova, a u slučaju bolesti i duboke starosti nastoji ih se smjestiti u ustanove za stare osobe koje su gradskim stanovnicima dostupnije nego onima u manjim sredinama.

U 2,1% ispitanih obitelji članove šire obitelji čine stričevi, a zatim slijede tete (1,4% obitelji), nećaci (1,0%), te zetovi (0,2%) i snahe (0,2%). Stričeva ima najviše u seoskim obiteljima (2,6%), a najmanje u obiteljima u velikom gradu (1,3%). Tete žive u 0,9% seoskih nuklearnih obitelji, u 1,5% gradskih te u 1,3% obitelji velikih gradova. Zetovi žive u jednakom postotku užitih obitelji u selu i u gradu (1,0%), a snahe jedino u seoskim obiteljima (2,0%). Činjenica što članovi šire obitelji žive s nuklearnom najčešće u selu potvrđuje zadržavanje tradicionalnih oblika života, a odgovara i predodžbi moderne strukture obitelji u kojoj, najčešće u gradskim sredinama, mladi roditelji i njihova djeca žive odvojeno od šire obitelji.

4.5. Neka osnovna obilježja bračnih partnera

Ispitali smo životnu dob, stupanj obrazovanja i vrstu zanimanjima obaju roditelja.

Tablica 9.

Životna dob majka u trima različitim sredinama (N = 868)

Naselje	N	\bar{X}	σ	Min.	Max.
Selo	236	36,39	5,52	26	54
Mali i srednji grad	326	37,65	5,47	26	56
Veliki grad	306	37,84	5,48	25	61
Ukupno	868	37,37	5,51	25	61

$$F = 5,259 \text{ df} = 2,865 \text{ p} < 0,01$$

Prosječna je životna dob majka u uzorku otprilike 37 godina. Najmlađe su majke u selu, a najstarije u velikim gradovima (tablica 9.). Analiza varijance pokazuje statistički značajnu razliku dobi majka u mjestima različite veličine ($p < 0,01$). Scheffeovim testom utvrđena je razlika prosječne dobi majka u selu i u objema gradskim sredinama ($p < 0,05$). Razlog može biti razlog ranija udaja i raniji prvi porod žena u selu, dok se žene u gradu za brak i djecu, zbog duljeg školovanja, stjecanja karijere, osiguranja stambenog prostora i sl., odlučuju kasnije.

Tablica 10.

Životna dob oca u trima različitim sredinama

Naselje	N	\bar{X}	σ	Min.	Max.
Selo	236	40,12	6,25	27	69
Mali i srednji grad	326	40,91	5,75	28	60
Veliki grad	306	40,88	6,56	17	67
Ukupno	868	40,69	6,18	17	69

 $F = 1,355$ $df = 2,865$ $p > 0,05$

Prosječna je životna dob očeva otprilike 40 godina, uz raspon 17 do 67 (tablica 10.). Analiza varijance nije dala značajnu razliku u dobi očeva ovisno o veličini mjesta ($p > 0,05$).

Tablica 11.

Prosječna dob majka i očeva – t-test

Naselje	Prosječna dob	N	\bar{X}	σ	t	df	p
Selo	Majka	236	36,39	5,52	-16,036	235	0,001
	Otac	236	40,12	6,25			
Mali i srednji grad	Majka	326	37,65	5,47	-17,342	325	0,001
	Otac	326	40,91	5,75			
Veliki grad	Majka	306	37,84	5,48	-13,097	305	0,001
	Otac	306	40,88	6,56			

T – testom je utvrđena statistički značajna razlika za prosječnu dob bračnih partnera te visoka korelacija prosječne dobi muževa i žena u svima trima tipovima naselja. Supružnici se, dakle, biraju prema dobi, s tim što su muževi od žena u svima sredinama prosječno stariji 3,5 godine.

4.6. Stupanj obrazovanja supružnika

Analiza podataka o stupnju obrazovanja roditelja potvrdila je pretpostavke da je najviše ispitanika u manjim sredinama (selima i malima i srednjim gradovima),

kao konačan stupanj obrazovanja, završilo srednju školu, a u velikim gradovima steklo visoku stručnu spremu. Podrobne rezultate prikazuju tablice 12. i 13.

Tablica 12.
Stupanj obrazovanja majka prema veličini naselja²

Stupanj obrazovanja majke	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Nepotpuna i završena osnovna škola	90	38,1	48	14,6	25	8,3	163	18,8
Srednja škola	121	51,3	211	64,3	173	57,1	505	58,2
VSS, magisterij i doktorat	25	10,6	69	21,0	105	34,7	119	23,0
Ukupno	236	100,0	328	100,0	305	100,0	867	100,0

$$\chi^2 = 106,322a \text{ df} = 4 \text{ p} < 0,001$$

Podaci u tablici 12. kazuju da je visoke škole završila dobra trećina majka u velikim gradovima, dobra petina u malima i srednjim gradovima te jedna desetina u selima čemu je vjerojatno glavni razlog nejednaka mogućnost visokog obrazovanja. Povežemo li taj podatak s podatkom o životnoj dobi majke postaje jasno da su majke u selu prosječno malo mlade od onih u velikim gradovima, zbog duljeg školovanja potonjih. No, više od polovice majka u svima naseljima završilo je srednju školu, dok glavnina onih s osnovnom školom živi u selu. χ^2 -testom utvrđena je statistički značajna razlika majka koje su stekle određene stupnjeve obrazovanja s obzirom na veličinu mjesta u kojem žive.

Tablica 13.
Stupanj obrazovanja očeva prema veličini mjesta³

Stupanj obrazovanja očeva	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Nepotpuna i završena osnovna škola	55	23,4	33	10,6	18	5,9	106	12,4
Srednja škola	156	66,4	193	62,1	163	53,1	512	60,0
VSS, magisterij i doktorat	24	10,2	85	27,3	126	41,0	235	27,5
Ukupno	235	100,0	311	100,0	307	100,0	853	100,0

$$\chi^2 = 84,441a \text{ df} = 4 \text{ p} < 0,001$$

² χ^2 -test izračunat je iz sažetih kategorija. Sažete su kategorije: (1) neutvrđen stupanj obrazovanja i nepotpuna osnovna škola, (2) srednja škola, (3) viša škola, visoka škola, magisterij, doktorat.

³ χ^2 -test je izračunan iz sažetih kategorija. Sažete su kategorije: (1) neutvrđen stupanj obrazovanja i nepotpuna osnovna škola, (2) srednja škola, (3) viša škola, visoka škola, magisterij, doktorat.

U tablici 13. zamjetno je da je najveći postotak očeva u svima mjestima završio srednju školu. Najveći postotak očeva sa završenom višom i visokom školom živi u velikom gradu, a najmanji u selu. Glavni razlog te razlike čine nejednake objektivne obrazovne mogućnosti stanovnika tih dviju sredina. χ^2 -testom utvrđena je statistički značajna razlika u stupnju obrazovanja očeva u naseljima različite veličine.

4.7. Zanimanje supružnika

Ako stupanj obrazovanja upućuje na šanse, vrsta zanimanja razmjerno uvjerljivo govori o standardu i egzistencijalnoj razini. Očekivali smo da visok postotak majka u našem uzorku obavlja »ženske« poslove i bavi se »ženskim« zanimanjima kao što su administracijski poslovi, prosvjeta, zdravstvo i slično, dok bi najveći postotak očeva radio u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji, odnosno (kada je riječ o selu) u poljoprivredi. Distribucije ispitanika prema zanimanju⁴ iz mjesta različite veličine prikazane su u tablicama 14. i 15.

Tablica 14.
Zanimanja majke prema veličini naselja

- u %

Zanimanje	Selo	Mali i srednji grad	Veliki grad
Čelnici zakonodavnih i državnih tijela i direktori	5,91	9,62	7,07
Stručnjaci i znanstvenici	2,73	4,27	8,80
Inženjeri i tehničari	1,84	18,98	5,75
Uredski i šalterski službenici	13,50	15,43	24,27
Uslužna i trgovačka zanimanja	14,77	18,33	16,71
Zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji	1,42	5,63	6,10
Zanimanja jednostavnih poslova ⁵	54,43	22,05	22,66
Nezaposlene	2,53	3,06	4,80
Umirovljenice	2,87	2,63	2,87
Ukupno	100,00	100,00	100,00

Više od polovice majka u selu bavi se kućnim poslovima, malo manje od sedmine uslužnima i trgovačkim zanimanjima, a na trećemu su mjestu po zastupljenosti administracijski poslovi. Iznenađujuće malen postotak majka u selu bavi se poljoprivredom, vjerojatno zbog mehanizacije i sve manjeg poticanja stanovnika sela

⁴ Klasifikacija zanimanja je preuzeta iz Statističkog ljetopisa Republike Hrvatske za 1998. godinu.

⁵ U ovu kategoriju zanimanja uvrštene su domačice i spremačice.

za aktivno i stalno bavljenje poljoprivredom. U gradovima najviše majka (otprilike svaka peta) ima uslužna i trgovačka zanimanja te radi na inženjersko-tehničkim poslovima i u administraciji, a najmanje je stručnjaka i znanstvenika. Gotovo četvrtina žena u velikim gradovima jesu uredske i šalterske službenice te domaćice i spremačice, a najmanje je inženjerka i tehničarka.

Tablica 15.
Zanimanja očeva (muževa) prema veličini mjesta

- u %

Zanimanje	Selo	Mali i srednji grad	Veliki grad
Čelnici zakonodavnih i državnih tijela i direktori	9,42	14,63	16,35
Stručnjaci i znanstvenici	1,32	3,58	5,98
Inženjeri i tehničari	2,09	2,10	10,69
Uredski i šalterski službenici	5,75	10,45	11,64
Uslužna i trgovačka zanimanja	6,80	14,93	12,58
Poljoprivredna i srodna zanimanja	7,33	1,76	1,26
Zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji	24,71	18,57	15,97
Zanimanja jednostavnih poslova ⁶	30,78	20,45	17,67
Policija i vojska	4,71	6,37	3,77
Nezaposleni	3,1	3,28	1,89
Umirovljenici	4,71	3,88	2,20
Ukupno	100,00	100,00	100,00

Najviše (petina) očeva bavi se jednostavnim zanimanjima, a zatim slijede oni sa zanimanjima u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji, odnosno u radničko-zanatskim zanimanjima. Udjel potonjih u selu je velik zato jer su u poljoprivredi nužna zanimanja u svezi s održavanjem i popravcima poljoprivredne mehanizacije, postrojenja za skladištenje i prijevoz poljoprivrednih proizvoda i slično. Seosko stanovništvo, uz to, odavna egzistenciju ne može temeljiti na poljoprivredi, pa najveći dio obitelji čini mješovita kućanstva te se poljoprivredom bavi čak kao sporednom djelatnošću.

4.8. Stambeni uvjeti obitelji

Od životnih uvjeta obitelji osobito smo pozornost posvetili stambenim uvjetima obitelji, odnosno njihovom stambenom statusu i kako procjenjuju kvalitetu stambenog prostora.

⁶ U ovu kategoriju zanimanja uvršteni su građevinski radnici i čistači.

Tablica 16.
Stambeni status obitelji prema veličini mjesta

Stambeni status	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Podstanar	15	7,7	22	7,6	23	7,9	60	7,7
Stanar	22	11,3	48	16,5	44	15,1	114	14,7
Vlasnik stana	136	70,1	197	67,7	198	68,0	531	68,4
Sustanar	21	10,8	24	8,2	26	8,9	71	8,9
Ukupno	194	100,0	291	100,0	291	100,0	776	100,0

$$\chi^2 = 3,163a \text{ df} = 6 \text{ p} > 0,05$$

Tablica 16. pokazuje da više od dvije trećine obitelji živi u vlastitim stanovima, neovisno o veličini naselja što je jedan od pokazatelja stambene sigurnosti obitelji. Podstanara ima najviše u velikim gradovima, mada je i u selu neočekivano visok postotak. Stanara je najviše u manjim gradovima i taj je status obitelji malo češći u gradovima nego u selu.

Podaci u tablici 17. pokazuju da je relativno vrlo visok postotak obitelji zadovoljnih standardom stambenog prostora u svima trima naseljima. Postotak obitelji koji stambeni prostor procjenjuje udobnim (komfornim) gotovo je ujednačen u selu (71,5%), u gradu (72,0%) i u velikom gradu (78,4%). Ipak u svakoj sredini postoji problem kvalitete stanovanja, prouzročen ekonomskim prilikama same obitelji i društvene zajednice. To je najzamjetnije u selima i gradovima, gdje su ulaganja u gradnju kuća i zgrada te održavanje starih stambenih zgrada financijski iznimno zahtjevna u odnosu na zbiljske potrebe stanovnika. To jamačno vrijedi za ispitanike koji žive u središtima gradova kakvih je 31,5% i u rubnim dijelovima, gdje živi 34,6% ispitanika. χ^2 -testom je dobivena statistički značajna razlika na razini od $p < 0,01$ u procjeni kvalitete stambenog prostora prema veličini mjesta.

Tablica 17.
Kvaliteta stambenog prostora prema veličini mjesta

Kvaliteta stambenog prostora	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Vrlo komforan	25	11,3	34	11,1	39	11,8	98	11,8
Komforan	158	71,5	221	72,0	240	78,4	619	74,2
Nekomforan	26	11,8	43	14,0	25	8,2	94	11,3
Vrlo loš	12	5,4	9	2,9	2	0,7	23	2,8
Ukupno	221	100,0	307	100,0	306	100,0	834	100,0

$$\chi^2 = 16,937a \text{ df} = 6 \text{ p} < 0,01$$

Glede tipa stambenog prostora (kuća ili stan), ustanovili smo da najviše obitelji koje stanuju u kući živi na selu (96%), a najmanje u velikim gradovima (47,8%) u kojima većina ispitanika (52,2%) živi u stanovima. U cijelome uzorku, neovisno o veličini mjesta, 70,4% obitelji žive u kućama, a 29,6% u stanovima. χ^2 -testom je dobivena statistička značajnost razlike za tip stambenog prostora s obzirom na veličinu naselja ($p > 0,001$).

4.9. Imovinski status obitelji

O imovinskom statusu obitelji zaključujemo temeljem iskaza ispitanika o opremljenosti kućanskim i akustičnim aparatima, mehanizacijom i prijevoznim sredstvima. Ispitanici su opremljenost vlastitog kućanstva ocjenjivali odabirući jednu od dvije kategorije – uobičajeno ili više od uobičajene prosječne opremljenosti kućanstava prema ponuđenu popisu kućanskih aparata uvrštenih u rečene kategorije. Ovim smo načinom utvrđivanja imovinskog statusa izbjegli izjašnjavanje ispitanika o svoti mjesečnog prihoda kao području diskrecije, jer se ta varijabla u prethodnim istraživanjima pokazala vrlo osjetljivom i nedovoljno objektivnim pokazateljem, zbog upitne objektivnosti odgovora.

Tablica 18.

Opremljenost kućanstava aparatima prema veličini naselja

Opremljenost aparatima	Selo		Mali i srednji grad		Veliki grad		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Uobičajeno	97	43,1	165	52,9	115	37,7	377	44,8
Više nego uobičajeno	128	56,9	147	47,1	190	62,3	465	55,2
Ukupno	225	100,0	312	100,0	305	100,0	842	100,0

$$\chi^2 = 14,716a \text{ df} = 2 \text{ p} < 0,001$$

Rezultati pokazuju da je 44,8% obitelji opskrbljeno kućanskim aparatima uobičajenima u svakodnevnoj primjeni – hladnjakom, telefonom, štednjakom, perilicom za rublje, usisivačem, radio i TV-prijamnikom. Najviše obitelji (55,2%), uz to, posjeduju i perilicu za posude, mikrovalnu pećnicu i automobil, što je procijenjeno kao više nego uobičajeno. Najmanje obitelji koje imaju perilicu za posude, mikrovalnu pećnicu i automobil živi u malim i srednjim gradovima (47,1%), a najviše u velikim gradovima (62,3%).

Opremljenost aparatima utvrdili smo evidentiranjem posjeduje li obitelj osobno računalo što omogućuje praćenje trendova informatičkog društva. Gotovo tri desetine (28,6%) svih obitelji obuhvaćenih uzorkom ima kompjutor. No najviše obitelji koje posjeduju kompjutor živi u velikim gradovima (43,1%), a najmanje u selu (16,4%). Razlika u vlasnika računala prema prebivalištu, utvrđena χ^2 -testom, statistički je značajna ($p < 0,001$). Opremljenost akustičnim aparatima (Hi-fi linija

68,9%; video 85,0%; CD 52,8%) najbolja je u velikim gradovima, a najmanja u selima (Hi-fi linija 38,2%; video 61,1%; CD 25,3%), ali ni to nije zanemariv postotak iako bi mogao ići u prilog zaključku kako je prema navedenim kriterijima ekonomski status obitelji u selu malo niži nego obitelji u velikim gradovima.

4.10. Obilježja lokalne zajednice

Od infrastrukture lokalne zajednice ispitani su redovitost javnog i lokalnog prijevoza, tj. način odlaska na posao, uvjeti opskrbe i obavljanja administracijskih poslova te mogućnosti produljenog boravka u osnovnoj školi i dodatnog obrazovanja.

4.10.1. Uvjeti odlaska na posao

Pokazateljima uvjeta odlaska na posao odabrali smo način putovanja na radno mjesto i zadovoljstvo (percepciju) muževa i žena uvjetima putovanja.

Ustanovili smo da najviše vremena na putovanje od kuće do radnog mjesta (više od jednog sata) mora izdvojiti 15,1% očeva i 10,3% majka u selu, a najmanje vremena (do 10 minuta) očevo u velikim gradovima (62,5%) i majke (75,0%) u gradovima. Šest desetina muževa (60,6%) i tri desetine žena (30,5%) odlaze na posao automobilom, a najmanje je onih koji koriste posebno organizirane oblike prijevoza (0,3% majka i 0,5% očeva) u uzorku. Javnim se prijevozom služi najviše majka (14,0%) i očeva (10,0%) u velikim gradovima, dok u malima i srednjim gradovima najčešće na posao odlaze pješice (37,3% majka i 24,9% očeva). Medugradskim prijevozom se služe poglavito žene u velikim gradovima (14,7%).

Uvjetima odlaska na posao zadovoljno je najviše majka (75,3%) i očeva (70,5%) u malima i srednjim gradovima, a najmanje očeva u selima (36,9%) i majka u velikim gradovima (41,5%).

4.10.2. Uvjeti opskrbe

Za uvid u uvjete opskrbe ispitali smo gdje se obitelji najčešće opskrbljuju i koliko su njihovi članovi zadovoljni ponudom robe. Dobra polovica obitelji iz velikih gradova (52,1%) te trećina obitelji u selu (33,8%) i malim i srednjim gradovima (32,7%) najčešće se opskrbljuju u robnim kućama. Razlika među obiteljima koje se opskrbljuju u robnim kućama prema prebivalištu statistički je značajna ($\chi^2 = 29,939a$, $df = 2$, $p < 0,001$). I u diskontima se češće opskrbljuju ispitanici iz velikih gradova (67,8%) nego u selima (43,9%) te malima i srednjim gradovima (50,6%). Razlika je statistički značajna ($\chi^2 = 34,543a$, $df = 2$, $p < 0,001$). No, posredstvom sindikata najčešće se opskrbljuju supružnici u malima i srednjim gradovima (18,5%), a najmanje u selu (11,8%). Ova je razlika na razini statističke značajnosti ($\chi^2 = 5,452a$, $df = 2$, $p > 0,05$).

Tržnicu najčešće posjećuju ispitanici u velikim gradovima (85,0%), a ponajmanje u selu (31,6%) što je sukladno objektivnim mogućnostima opskrbe u tim sredinama. Razlike su i statistički značajne ($\chi^2 = 167,742a$, $df = 2$, $p < 0,001$). Na drugoj strani, plodovima povrtnjaka služi se najviše – gotovo četiri petine (79,7%) seoskih obitelji, a očekivano najmanje – manje od četvrtine (24,4%) obitelji iz velikih gradova. Razlika u rezultatima je statistički značajna ($\chi^2 = 168,310a$, $df = 2$, $p < 0,001$). Zanimljiv je podatak da više od polovice (55,9%) obitelji u malima i srednjim gradovima obrađuju vlastiti povrtnjak.

Opskrbljenošću trgovina najzadovoljniji su ispitanici u velikim gradovima (28,7%), a najmanje oni sa sela (10,6%). Na ljestvici ocjene opskrbljenosti od vrlo dobre, preko dobre, do loše, većina bračnih partnera u velikim gradovima ocijenila je uvjete opskrbe dobrima (72,9%). I ta je razlika statistički značajna ($\chi^2 = 56,146a$, $df = 6$, $p < 0,001$).

4.10.3. Dostupnost administracijskih usluga

Dostupnost administracijskih usluga utvrditi smo upitima o trajanju putovanja do državnih ustanova i glavnim teškoćama u obavljanju tih poslova. Ove su ustanove najudaljenije žiteljima sela, pa gotovo trećina (32,0%) seoskih obitelji troši najviše vremena (do dva sata) na put do njih. Najkraće (do 10 minuta) traje put ispitanika u malima i srednjim gradovima (34,9%). Ova je vremenska jedinica dovoljna tek za 4,0% seoskih te za 28,9% obitelji u velikom gradu. Najviše ispitanika (42,9%) neovisno o veličini naselja, mora izdvojiti 10 do 30 minuta, što je ujedno vrijeme nužno najvećem broju obitelji u velikim gradovima (gotovo dvije trećine odnosno 64,4%) za istu svrhu. Vrijeme potrebno za obavljanje administracijskih poslova značajno ovisi o veličini mjesta ($\chi^2 = 48,680$, $df = 6$, $p < 0,001$). Ispitanici, osobito u velikim gradovima, najveću teškoću u obavljanju tih poslova vide u birokratizaciji (38,4%) i u neskladu radnog vremena ustanova i korisnika (33,1%).

4.10.4. Mogućnosti cjelodnevnog zbrinjavanja djece u školi i dodatnog obrazovanja

Produljeni boravak organizira najviše osnovnih škola u velikim gradovima (45,5%), a najmanje u selima (3,9%), dok cjelodnevni boravak najviše omogućuju osnovne škole u velikim gradovima, a najmanje u gradovima (2,0%). Ti su rezultati statistički značajno različiti, ovisno o veličini naselja i za produljeni boravak ($\chi^2 = 172,105a$, $df = 2$, $p < 0,001$) i za cjelodnevni boravak u osnovnim školama ($\chi^2 = 71,595$, $df = 2$, $p < 0,001$).

Mogućnosti dodatnog obrazovanja najveće su u gradovima, a najmanje u selima, ali je učenje stranih jezika, glazbe i informatike svima najdostupnije a učenje baleta najnedostupnije.

U odnosu na veličinu mjesta u kojima žive, devet desetina muževa i žena u velikim (90,1%) i u malim i srednjim gradovima (88,4%) izjavilo je da postoji mogućnost učenja stranog jezika, a u selima tek 48,9%. Razlika se pokazala visoko značajnom ($\chi^2 = 173,178a$, $df = 2$, $p < 0,001$). U glazbenu školu najviše mogu ići djeca u gradovima (76,1%), a najmanje djeca u selu (43,9%). Balet je najdostupniji djeci u velikim gradovima (73,0%), a najnedostupniji u selima (68,4%). Znanja iz informatike najviše mogu dobiti djeca iz velikih gradova (78,2%) zatim u malim i srednjim gradovima (65,9%), a najmanje djeca u selu (38,9%).

5. Zaključak

Ispitivanje strukture obitelji pokazuje da se obitelji koje žive u selu, malomu i srednjem te velikom gradu razlikuju u pet pokazatelja – prosječan broj članova uže i šire obitelji, stupanj obrazovanja i zanimanje supružnika (žena i muževa) te njihova prosječna dob.

Uže obitelji u selu u prosjeku imaju više članova (veći broj djece) nego gradske obitelji. Članovi šire obitelji u istome kućanstvu s nuklearnom obitelji žive također u najvećem dijelu seoskih i u najmanjem dijelu obitelji u velikim gradovima. Najčešći su članovi šire obitelji bake i djedovi. To upućuje na zaključak da je u manjim sredinama zadržana tradicionalna obiteljska struktura (u koju ulaze i članovi šire obitelji) dok u gradovima i velikim gradovima prevladavaju nuklearne obitelji.

Istraživanje je pokazalo da najveći broj bračnih partnera u cijelome uzorku ima završenu srednju školu kao najviši stupanj obrazovanja. U velikim gradovima najviše ispitanika ima visoku, a u selima te malim i srednjim gradovima srednju školu. Rezultati o zanimanju kazuju da najviše majka obavlja jednostavne poslove te da se uslužnim i trgovačkim zanimanjima, a da se očevi bave jednostavnim poslovima te zanimanjima u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji.

Žene i muševci koji žive u selu, malom i srednjem te u velikom gradu bitno različito ocjenjuju vlastiti imovinski status, uvjete odlaska na posao, uvjete opskrbe i korištenja administracijskih poslova te mogućnosti cjelodnevnog boravka djece u školi i dodatnog obrazovanja. Polazeći od potreba ispitanika, sela su prometno nedovoljno povezana s većim središtima i pružaju premale mogućnosti za dodatno obrazovanje. Ispitanici iz manjih i srednji te velikih gradova zadovoljni su kvalitetom usluge što je dobivaju u uslužnim centrima, ali im nedostaje bolja prometna povezanost do radnog mjesta. S motrišta stambenog statusa i uvjeta stanovanja, najveći postotak ispitanika čine vlasnici stanova i žive u udobnim (komfortnim) stanovima što govori u prilog zadovoljene stambene sigurnosti stanovnika u selu, gradu i velikom gradu.

Literatura

1. Akrap, Anđelko; Živić, Dražen (2001.): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Republike Hrvatske. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 4/5: 621-654.
2. Franc, Renata; Ivičić, Ines (2002.): Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 11 (2002) 2-3: 215-238.
3. Golubović, Zagorka (1981.): Porodica kao ljudska zajednica. – Zagreb : Naprijed, 307 str.
4. Hall, C. Margaret (1994.): New families: reviving and creating meaningful bonds. – New York : Harrington Park Press, 175 p.
5. Haralambos, Michael; Holborn, Martin (2002.): Sociologija: teme i perspektive. – Zagreb : Golden Marketing, 1116 str.
6. Ilišin, Vlasta (2002.): Mladost, odraslost i budućnost. – U: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. – Zagreb : Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 27-46 str.
7. Magdić, Lada (1999.): Neke značajke planiranja obitelji u Hrvatskoj. – U: Jozo Čikeš (ur.): *Obitelj u suvremenom društvu*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 65-74 str.
8. Malešević, Krstan (1973.): Neki aspekti promjena u strukturi seoske obitelji: rezultati istraživanja u selu Pavići. – *Sociologija sela*, Zagreb, 11 (1973) 40/42: 162-171.
9. Obradović, Josip; Čudina-Obradović, Mira (2001.): Korelati i odrednice broja djece u obitelji. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 54/55 (4/5): 655-684.
10. Obradović, Josip; Čudina-Obradović, Mira (2001.): Broj djece u obitelji i spol bračnog partnera kao prediktori bračne kvalitete. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 54/55 (4/5): 709-730.
11. Obradović, Josip; Čudina-Obradović, Mira (2001.): Sukob obiteljskih uloga: uzroci, posljedice i neriješeni istraživački problemi. – *Društvena istraživanja*, Zagreb, 10 (2001) 54/55 (4/5): 791-819.
12. Puljiz, Vlado (2003.): Društvene promjene i obitelj. – U: Vlado Puljiz i Dejana Bouillet (ur.): *Nacionalna obiteljska politika*. – Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 13-31 str.

Preliminary communication

Gordana Berc

Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Damir Ljubotina

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Slavica Blažeka

Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Family Structure and Living Conditions of Families in Rural and Urban Settlements

Summary

In this paper, authors analyse family structure and living conditions of families with primary school aged children in Croatia in regard to the type of settlement they live in (villages, towns or cities). In regard to family structure, the research looks at who are the members of the family and their socio-demographic characteristics (age, level of education, profession), while living condition were assessed by asking subjects to evaluate their housing condition and the availability and functioning of services in the local community.

Subjects evaluated public transport availability for going to work, the possibilities for attaining household supplies, the promptness and efficacy of administration, availability of after school childcare in schools and possibilities for further education in the local community. Results show that for most of the analysed indicators there is a statistically significant difference between rural and urban families. That is especially evident in the average number of family members living in the same household where on average there are more family members in the villages than in towns and cities. Some indicators show that a traditional type of family structure still exists in families living in villages, which have more children and relatives (grandparents and other relatives) who live in the same household than families in towns and cities. Other indicators show that there is a statistically significant difference between educational level of mothers and fathers in rural and urban regions: most subjects with high school education live in towns and cities and the least number in villages. Authors also describe the differences between the parents' professions where fathers mainly work as blue colour workers and artisans and mothers in administrative jobs or as housewives. Most subjects regardless of where they live evaluate the housing conditions as comfortable. Out of all subjects, subjects from villages are the most dissatisfied with the availability of supplies, the possibilities for further education and with the accessibility and efficiency of administration, mostly due to poor transport connection to the trade, businesses, administrative and school centres.

Key words: family structure, education level, income level, housing conditions, characteristics of local community.

Received on: 23th June 2003

Accepted on: 30th July 2004

Gordana Berc

Département du Travail social, Faculté de Droit, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Damir Ljubotina

Département de Psychologie, Faculté des Lettres, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Slavica Blažeka

Département du Travail social, Faculté de Droit, Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

La structure et les conditions de vie des familles en milieu rural et en milieu urbain

Résumé

Les auteurs analysent la structure et les conditions de vie des familles contemporaines en Croatie ayant des enfants en âge d'aller à l'école primaire, selon qu'elles vivent en milieu rural, dans une petite, moyenne ou grande ville. Dans l'analyse de la structure de la famille il a été demandé qui sont les membres de la famille, l'âge, le niveau scolaire ou des études et la profession des membres de la famille. Les conditions de vie ont été déterminées sur la base de l'évaluation subjective des conditions de logement de la famille, de la disponibilité et du fonctionnement des divers services dans la communauté locale. Les personnes interrogées ont évalué les conditions pour se rendre au travail, les possibilités d'approvisionnement du ménage, la promptitude et l'efficacité de l'administration, les possibilités de demi-pension à l'école pour les enfants, les possibilités d'enseignement complémentaire dans la communauté locale. L'analyse a montré que statistiquement les familles du milieu rural et celles du milieu urbain diffèrent sensiblement dans la plupart des variables de la structure et en ce qui concerne les conditions de vie des personnes interrogées. C'est particulièrement évident dans le nombre, en moyenne plus élevé, des membres des ménages ruraux que ceux des ménages des villes. Dans le milieu rural s'est maintenue la famille de structure traditionnelle avec un plus grand nombre d'enfants et de parents (grands-mères, grands-pères et autres membres de la famille) par rapport à la famille dans les petites, moyennes et grandes villes. Puis, statistiquement, il y a aussi une différence importante entre le niveau d'éducation des pères et des mères du milieu rural et des villes. Parmi les personnes interrogées, dans les grandes villes il y a le plus de personnes ayant un niveau d'éducation supérieur, et le moins dans le milieu rural. Il y a aussi des différences entre les professions des parents: le plus grand pourcentage des pères sont des ouvriers et des artisans et le plus grand nombre des mères travaillent dans l'administration ou sont des femmes au foyer. La plupart des personnes interrogées, quel que soit le type de la localité, estiment que les conditions de logement de la famille sont confortables. En ce qui concerne les possibilités de ravitaillement, l'efficacité de l'administration, les possibilités de compléter leur formation, les personnes interrogées mécontentes sont les plus nombreuses dans le milieu rural et elles considèrent que les moyens de transport entre les milieux ruraux et les centres de commerce, d'affaires, de l'administration et les écoles sont toujours insuffisants.

Mots-clés: structure de la famille, niveau d'éducation, statut en matière de biens, conditions de logement, caractéristiques de la communauté locale.

Reçu: le 23 juin 2003

Accepté: le 24 juin 2004